

Eskual Herria Frantziarekin bartuemanetan

Janbattitt Dirassarek

«Boza bati eman edo bertzeari eman, ez du ez denen buru munta handirik; oro har, denak berdinak dira, saltsero batzu, beren sakelen betetzeaz grinatzen dira gure ongiuz baino gehiago.» Horra ateraldi bat frango usu entzun eta entzuten dena Ipar Eskual Herrian gaindi.

Eta ahopaldi horren puntan, arrazoinamenduaren hobeki finkatzeko bezala, aditzen da ere bertzerik: politika negozio ilun bat dela, dena jukutria eta okerkeria, sail ustela, kaltekorra, makur-biden emendatzeko joko hauta...

Iduri luke beraz ainetzek ez dutela itzalik baizik ikusten politika-sailari eta bizkitartean holako solasak hoin aise hedatzen dituztenak ere ez dira azkenak sail horren kondu gisa bat edo bertze bermatzeko.

Dena dela, Ipar-Eskualduna hein bat segitzen baita politika-biziaren goiti-beheitieri, ikus dezagun bada nola apailatzen den sail hortan.

Mail gorenean politika horren harat-hunata Parisen egiten denaz geroz, Pariseri behatuz baizik ez ditakela susta funtsezko indarrik, horra behin hasteko eta bat Eskualdunek ere ardura beren gain hartu duten joka-bidearen gakoa. Bizkitartean, eta bereziki azken urte hotan, ez dira denak hortarik ari. Asko gisetarat, gogo berri bat sortu da eta itxura berri bat emaiten dio Frantziako politikan sartzeko Eskualdunek hartua zuten moldeari berari.

Bertzalde, Ipar-Eskualdunak, bertze Frantsesen gisa funtsean, politikari plantatzen ziren gehien-gehienik bozen bidez edo bozen kariatarat.

Pondu huntan ere, azken urte hok ekarri dute aldakuntza asko, edo bederen —ez giten sobera ausart izan—, aldakuntza askoren abiadura bat.

Bainan urrutxago mintzatuko gira aldakuntza horietaz eta on da hain segur behako bat eman dezagun undar ehun urte hotan Ipar Eskualdunek politika sailean egin urratsen segida guziari, larri larria bixtan da, xehetasunetan hanbat sartu gabe.

* * *

Eskualdun frangok arras maite omen zuten Napoleon III-a, 1870-ean bere karguaren uzterat ekarria izan zena. Maite zuten naski Miarritzerat usu heldu zelakotz bainan ez bide ziren hanbat axolatzten haren politikaz.

Ondoko urtetan, sortu zen Hirugarren Errepublika, eta bozak gero eta usuago izan baitziren, hortan berean Eskualdunak gero eta gehiago ohartu ziren politika-jokoari.

Errepublika horrek iraun zuen 70 bat urte ez baiian.

Epe hortan guzian, Ipar Eskualdunek hautatu gizonak jarraiki dira Pariseko aintzindariak gobernuaren alde edo kontra sustatzen zuten sailari. Kasik beti, beren alderdiaren aintzinekoek finkatu saila *jasan* dute sail horren sustatzaile edo kudeatzaile hanbat agertu gabe. Segur, Charles Floquet, radikal buruzagia, Garaztarra zen sortzez, bainan hortaz kanpo nehor ez da Ipar Eskual Herriatik jali alderdien aintzineko handien lerrorat igan denik.

Jadanik bietan, alderdi hitz hori jin da gure lumarat puntarat. Ez pentsa bizkitartean Hirugarren Errepublika denboran eskualdun boz-emailek axola handia zutela alderdien funtsaz. Gizonari zuten behatzen alderdiari bano gehiago.

Oro har, alderdiek erro guti zuten Ipar Eskual Herrian. Aldiz, gizonak, beren alkiak segurtatuz geroz, erroak azkar. Konparazione,

Ybarnegaray jauna 30 bat urtez egon da Xubero eta Baxenabarre aldeko deputatu...

Ez da haatik ahantzi behar gizonari behatuz «ideia on» batzuen alde izaita galdatzen ziotela eskualdun boz-emailek.

Idea onak, erran nahi baita «xurien» ideiak. Eskualdunentzat, politika-gizonak ziren xuri edo gorri, eskuindar edo ezkertiar. Behin, gauzak molde hortan ikusten zituztenak ez zabiltzan menturaz hain makur.

Bainan urteak jin, urteak joan gero eta makurrago, arrunt «xuri» edo arras «gorri» deitzen ahal zirenen aldean agertzen baitziren xuhail eta gorraxta frango, eta mota guzietarik.

«Xuri» deituak luzaz segurik erregetiar ziren edo bertzenaz Napoleon-tiar, «gorriak» aldiz Errepublikano... Nola erregetiarrak eliza-tiar baitziren eta Errepublikanoak Elizaren etsai —hein iduriko Elizak trabatzen zuelakotz jendearen aintzinamendua— ainitzetan segurik Elizaren alderateko atxikimenduan edo aiherkudean izan da bozen funts gehiena, gaineratiko ponduak aise utziz bazterrerat. Eta nola Eskualdun gehienak fededun suhar baitziren, ardura eskuindarrak dituzte hautatu deputatu bezala, eskuindarrak edo ezkertiar apelak... gorriagoen aldean xuri emaiten zutenak.

Erraiten ahal da ere apezek egiten zutela parte handia segurik bozen harat-hunata. Boz-emaile ainitzak apezek erranetik jokatzen ziren. Denen buru, hori ez da batere harigarri.

Alde batetik, apezek kanpo, Eskualdun guti ziren eskolatuak eta politika gauzez hein bat argituak, eta jende frango beren baitarik johan ziren beraz apezari argi eta kontseilu eskatzerat; bertzetik, politikaren itzalpean, eliza-tiar eta Elizaren etsaien arteko auzia baitzen gehienik ala, horren gatik apezak nahitez ekarriak ziren beren ikus-moldearen deplauki erakusterat.

Gero, denborarekin, nekez bada nekez, denek azkenean konprenitu dute girixtino on bat Errepublikano suhar berdin izaiten ahal dela.

Bainan handik aintzina ere Elizari buruz batzuk eta bertzek ukaiten ahal zituzten sentimendueri ainitz behatu da, hortan baitza-

gon auzi premiatsuanetarik batto. Dugun ere erran Errregatiai gogoia frango laster ahuldu zela Ipar Eskual Herrian gairi, eskuindar aintzidari aipatuena Errepublikano jarri gerok. Gogo hori ahuldu zen hazgailurik ez duen landare bat eihartzen den bezala.

Hirugarren Errepublika denbora hortako bozen gairitik, ba litake oraino nun zer erran.

Jende aberatsak eta aizinatuak baitziren boz galdez ibilki, bereziki «xurien» aldekoetan, eskual-jendea bozen bidez arduza arizan dela indardunari oraino indar gehiagoren emaiten. Hori ere gauza ohargarria, bertze frangoren artetik. Gisa hortan jenkeak boza aisen-aisen emaiten zuen «jaun handi» egiten zuen norbeiti, bereziki mintzaldi eder zonbeiten ateratzeko trebe bazen. Frangotan, jendea xeheago eta molde hortan jokatzerat ekarriago...

Bertze pondu batzuk ere hartze lukete aipaldi bat: konparazione, asko tokitan, saltsa pullita egiten zela bozak «erosiz» dirutan truk, zerbeit zerbitzuren alderat... edo berdin bi pinta arnorekin...

Bertzalde, bozen auzia samintzen eta sumintzen zelarik, kalapita gaitzak izaiten baitziren, kasaila horietan zernahi ateratzen zela kontrakoaren itsuski beltzatzeko. Ez bakarrik elez, bainan berdin izkirioz. Lehengo astekarietan, gauza harrigarriak irakurtzen ahal dira bozen denboran agert-araziak, egiazko jendetasunaren axola izpirik gabe.

Oraiko egunean ere, bozen karietarat izaiten dira jendetasuna kolpatzen duten solas eta egitate batzu, errotik ttipikeriak, bainan hoinbertzetarainokorik ez ditake asma ere. Ez dugu oraino ikasia izari sano batean egoiten bainan urrun gira halere denboran ezagutu diren molde higuigarri batzuetarik...

Horiek hola, hoinbertze zalapartekin bazterrak arrunt harrotzen zirela, ez dugu bietan erraitaren beharrik. Bizkitartean, jende frango bozik eman gabe gelditzen ziren. Ehunarentzat berdin 30 edo gehiago. Araberan, jendea bozaren emaiterat Lapurdin baino jarraikiago zen Xuberon eta Baxenabarren. Xifreak hor dira lekuko.

1939-tik 1945-erat, gerlak ilundura pizu batez estali zuen Frantziako politika-bizia.

Kanoiak ixildu zirenean, ahal bezala sortu zen Laugarren Errepublikak. Egia erran, dotzena bat urteren buruko, Errepublikak berria ja higatua zen. Parte handiena alderdien joko okerraren gatik... Gobernuak nihundik ez zezaken ukan hein bat iraupenekin jokatze-ko moldea zerbeit eta bizkitartean molde horren behar gorria bazuen. Ahuleziak joa, Laugarren Errepublikak hori erori zen.

Eta orduan zen sortu Bortzgarren Errepublikak, leke-nausi bat hobeaz zimendu gisa. De Gaulle jeneralaren manupean. Gerozik, Errepublikak horrek segitzen du bere bidea...

Ez da dudarik politika-sailari buruz Ipar Eskual Herrian ere azken 25 urte hotan asko eta asko gauza kanbiatu direla, edo bederen kanbiatzen ari.

Eskualdunen politika-gogoaz bera kanbiatuz doa.

Iduri segurik du espantu eta mintzaldi ederrek ez dituztela Eskualdunak lehen bezenbat xoratzen... nun ez diren biziki goratik heldu...

Orai ere, Eskualdunak aise jarraitzen dira fama handiko aintzindari bati. Ikus azken hameka urte hotan Eskualdunek zoin nasaiki bozkatu duten De Gaulle jeneralaren alde.

Iragan apirilean, Frantzian gaintzi eza nausitu delarik De Gaulle jaunak egin galdeari buruz, Eskual-Herri barnean ehun bozetarik 70 baiaren alde izan dira. Beraz, fama handiko aintzindariari aise jarraitzen direla Ipar Eskualdunak, hori egiaz dago bainan gure iduriko Eskualdunek ez dute halere lehen bezen aise ezartzen nor edo nor «fama handiko» gizon mirengarrien lerroan.

Eskualdunak gero eta nekezago jartzen dira entraaleko politikari baten alde. Eta ez ditu ele ederrak asetzen, bereziki gazteak.

Jendea gero eta gehiago oartzten ari da politikaren bidez behar dituela gain-gaintetik erakutsi tokian tokiko behar-orduez dituen grinak. Deputatu-gaiak bozketa dabiltzalarik, ez da orai aski bazterrak harro ditzaten hitzaldi suhar batzuekin, hitzaldi horiek ez badute aski mami jendeak ikusten dituen behar-ordueri buruz. Ez da ere aski holakoari edo holakoari ohorezko xingola bat edo bertze zerbeit fagore nolazpeit agintzea.

Bozketa dabilanak Herriaren behar-orduez behar du izan aski argitua eta behar-ordu horieri buruz zer xedetan ibilki den behar du deplauki erran.

Jendek hori diote gero eta gehiago galdatzen.

Holako bideaz, halako obraz, nun nahi xehetasunak eskatzen diozkate.

Nola Frantziako bertze eskualdetan ere gauza bera ikusten baita alderdiek ere beren saila finkatzen dute batzuk eta bertzek eskuin eta ezker argitaratu behar-orduez hein bat axola erakutsiz. Ondorioz, bozketa dabiltzanen arteko garraitdaldietan, ardura entzuten dira agintza ederrak tokian tokiko behar-ordueri buruz. Nausitzen denak ez dezazke, ardurenean segurik, hitzeman guziak ardiets, bainan bakan egoiten da ere hitzemanetarik deus segurtatu gabe. Erran ditake beraz, eta duela zonbeit denbora politikari aipatu batek garbiki erraiten zaunkun gauza hori bera, bozak izaiten diren aldi gehienetan, heien ondotik ba dela Herriaren onetan zerbeit aintzinamenduren mentura poxi bat, obrak ez izanik ere elen araberakoak...

Gisa guziz, deputatu-gai eta deputatuek Herriaren behar-orduez ba dute gisa bat edo bertze axola handia. Axola hori berne dira apailatu Errecart, Labéguerie eta Inchauspé bezalako jaun batzu...

Eta ondotik jinen direnek ez ere ez dute bertzerik egiten ahalko. Ez dute arrakasta handirik ukanen Frantziak Ruso, Aleman edo Zanzibar-tarrekin dituen hartu-emanak baizik ez badituzte aipatzen, edo berdin Frantses armadak behar dituen edo behar ez dituen muntadurak, axolatu gabe Baionako portuaz, Nafarra alderateko errebidez edo Hazparneko zapeta lantegiek geroari buruz ihardokitzeko moldeaz.

Bainan hara, sail hortan ere, aipu dugun aldakuntza horren gainerat, bertze aldakuntza bat agertzen ari da, bereziki undar hiruzpalau urte hotan.

Gazte askoren artean huna horren gainetik zertsu arrazoinamendu hedatzen ari den: «Tokian tokiko behar-orduez lehen baino grina gehiago ukaitea, ez zauku gaizki bainan ez zauku ere aski.

Alabainan, denen buru, zer ari gira joko hortan?

Guhauren behar-ordueri buruz, Parisetik laguntza eskatzen. Parisetik hau ardietsi behar, hura ardietsi behar. Hunek harrek baino gehiago ardiesten ahal badu, beraz hobe hau izan dadin kargutan. Hori da Parisetik zer ukanen dugun ahoa xabal-xabala egoitea. Hori da eskale izaitea eta denen buru bertzen esku-makil gelditzea. Parisek kentzen daizku nahi dituenak oro eta guk handik laguntza zerbeit ardietsi behar aski otoizka arizanaren bortxaz. Ez da hori jokoa, guk gureak gure nahi ditugu...

Arazoinamendu hori bururaino segituz, biziki urrun joan ditake. Dena dela, hortan ikusten da batzueri ez zaiotela aski politika tokian tokiko behar-orduak hobeki ikusiz akulatzea, errotik molde berriak nahi dituzte sustatu, bai eta eraikidura berriak.

Den bezela erraiteko, arras guti dira oraino arazoinamendu gisa horri funtsez ohartuak. Geroak erranen du ikus-molde berri horrek bilduko duenez arrakasta...

* * *

Bertze aldakuntza bat ere nahi dugu aipatu. Lehen, bozen denboraz kanpo, politika guti aipu zen Ipar Eskualdunen artean.

Orai, aldiz, frango badira politika-biziarí hurbilagotik jarraiki nahi direnak.

Horren konprenitzea ere errez da: egunkari eta astekariak gero eta gehiago zabaltzen dira, radio eta telebixta denetan sartuak dira, jendearen izpiritua lehen baino gehiago ernatzen da politika-gaierí buruz Ondorioz, alderdiek lehen baino azkarrago egiten ahal dituzte beren erroak. Bainan erroak azkar egiteko, berak behar litazke sanoago. Sobera aise lerratzen dira joka-bide okerretarat. Frantziako alderdiak ez dira oraino segurik aski barnatik berritu. Xede onak ba dituzte nasaiki eta obra txarrak ausarki. Bizkitartean, emeki bada emeki, bertze funts bat biltzen ahal dute, beren indarra manatari bati esker gain behera egiteko partez, beren aldeko xehenetari

rik abiatu oldar berria ez badute aintzina itotzen, bainan ba errotik sustatzen.

Gisa guziz, jendea ohartzen ari da —eta bereziki gazteak, dugun berriz ere erran— politikaren estalpean balinbada ere negozio, jukutria eta ustelkeria frango, politikak berenaz bide bat zabaltzen ere duela gizarte baten ongia ahal bezenbat bilatzeko eta obratzeko.

Behar da bertzalde ikusi Ipar Eskual Herrian ere Frantziako bertze eskualdetan bezala, jendea ez dagola lehen bezenbat itzulia «jaun handi» xoilari buruz, gider gusiak heieri uzteko xedetan. Segur, diru asko duenak oraino ere bertze batek baino aiseago bide egin dezake politikarien artean, bainan boz-emaileak ez dira denbora batez bezala artzen aberatsari politikari esker gehiago aberasteko moldea ezin aski emanaz. «Gutarteko norbeit izan dadin kargutan, batere ez zauku gaizki», horra frangotan entzuten den solasa. Bertze orduz usuago adituko zen: «Hori gutartekoa duk, ez ahal duk beraz gu baino gehiago, ez diuk batere kargutan ezarri behar».

Bixtan da ere oraiko egunean politikaren gakoa ez dela gehiago Elizaren alderat batzuk eta bertzek duten atxikimenduan edo aiherkundean, nahiz noiz edo noiz zenbeitzuk arra-piztu nahi luke ten holako auzia. Ondorioz, apezak ez dira lehen bezenbat sartzen politikan, erran nahi dugu alderdien politikan. Aldiz, apezek sekulan baino hobeki erakusterat emaiten dute —eta arrazoinekin, gure iduriko— nahi dutela jendea untsa argitua izan dadin politika-sailean egin behar dituen hautueri buruz.

Ainitz tokitan, girixtino batasunek, molde berezi batez gazte batasunek, indar guziz baliosa egin dute bai eta aintzina segitzen, jendeak ohart diten girixtino gisa politikari buruz ere dituzten eginbideri. Gisa hortan argituak diren boz-emaileak ez dira hanbat axolatzen politikarien arteko muga xaharrez. Ondorioz, ez da harritzeko alderdiak ekarriak badira molde berri batzuen hartzerat eta beren bermatzeko molde guziaren kanbiatzerat, goraxago ja erraiten ginen bezala.

Eta ez da harritzeko «eskuindar» eta «ezkertiar» hitzek be-

rek galdu badute, eta ez entraaleko heinean, hoin luzaz ukan duten arrakasta.

Bertzalde zernahi ideia berri sartzen ari dira politika alorretan. Horien hedatzaile, bertzeak bertze, «clubs» deitzen dituzten batasun asko, PSU alderdia eta hunen ahaidekian sartzen ahal diren olde batzu, edo berdin, nahiz bertze gisako arrangura batzuekin «Mouvement Federaliste Européen» federalixta oldea. Oro har, ideia horiek ez dute arrakasta handirik bainan nahitez inarros-aldi bat emaiten diote politika-biziari. Eskualde hortarik ere, jadanik hein bat azkartu alderdiak bortxatuak dira ainitz behar-ordu moteri oraino hobeki behatzerat. Eta jendeak ikusten du ideia berri horieri buruz alderdi horiek ez dabiltzala elgarretarik hain urrun, pondu askotan segurik. Horren gatik ere, jende asko aiseago apailatzen dira ez hain azpaldi deus gisaz eginen ez zituzten urrats batzueri. Duela hogoi urte, zonbat Ipar Eskualdun ausartuko ote ziren sozialixt agertzerat?

Orai ere, guti ditazke sozialixta alderdian, bainan ainitzek hauxe erraiten dute, lehen ez zena behinere entzunen: «Gu, sozialixtak bezen sozialistak gira». Erran nahi baita: «Gu ez gira sozialixtak bainan heien grina bertsuak ditugu».

Dena dela, ezkertiar «xaharrak» baino ezkerragotik ibili nahi direnen ideia berriek ez badituzte ere batere kotsatuak Ipar Eskualdunak, eta Europatiar federalixta suharrenen asmuek ere ez badituzte oraino seguri hanbat hunkitzen, jadanik ezagun da ideia horien gatik bertze alderdietako politikariak —arrakasta handia aise-nik ukaiten duten politikariak— bide berri batzuetarik apailatzerat ekarriak direla. Bozketa abiatuz geroz, orainokoan ideia berri batzuen aldekoek ez dezakete aise bil ehun bozetarik bostpasei baino gehiago bainan alderdi azkarrenek ere ZERBEIT hartu behar ideia berri horietarik... Badenetz hor berean aintzinamendu balios bantentzat aski mentura, hori geroak erranen du.

Gisa guziz, Frantziako politika-bizia erakitan bezala dago eta Ipar Eskual Herrian ere doi bat bederen senditzen da erakitze horren samindura. Denen buru azken urte hotan akulatu aldakuntzak

gauza guti ditazke ondoko urtetan sustatuko direnen aldean. Ipar Eskualdunek eta Ipar Eskual Herriak zer aterako duten aldakuntza horietarik? Ainitz orobat, erne ibiltzekotan, behar-orduak beti funts gehiagorekin ikusiz eta eskual-nortasunaren begiratzeaz zintzoki grinatuz. Ainitz gazte holako gogo sano batekin dabilta (ez sobera behatu gazte huts izaiteak egin-arazten ahal diozkaten haurkeria batzueri) eta gogo horrek, bihar edo etzi, bai politikaren bidez, bai berdin bertze asko gisetarat, indar berri bat eman dezake gure Eskual Herri maiteari.

Janbattitt Dirassar